TEXT A FOTO: RNDr. ONDREJ BÍLEK

Oblast Modravských slatí na Šumavě je domovem poslední životaschopné středoevropské populace tetřeva hlušce (Tetrao urogallus). Území je chráněno jako jedna z nejcennějších součástí PO a EVL Šumava, přesto zde sílí tlak na zpřístupnění Luzenského údolí od hájenky na Březníku (v pozadí) veřejnosti.

HODNOCENÍ VLIVŮ NA LOKALITY NATURA 2000

V minulém čísle Niky jsme se seznámili se základními údaji o evropské soustavě chráněných území Natura 2000 u nás. Tématem tohoto příspěvku je důležitý nástroj jejich praktické ochrany – hodnocení možných dopadů nových záměrů (staveb, technologií či činností) a koncepcí (územních plánů apod.) na evropsky významné lokality a ptačí oblasti.

CO A JAK SE HODNOTÍ?

Aktivity, které mohou potenciálně ovlivnit stav lokalit Natura 2000, podléhají zvláštnímu režimu posuzování vlivů, který je stanoven evropskou směrnicí o stanovištích a měl by být závazný pro všechny členské země ES. Česká legislativa tuto povinnost upravuje v §45 zákona č. 114/1992 Sb., podle nějž si musí investor každého záměru, resp. předkladatel nové koncepce vyžádat stanovisko orgánu ochrany přírody k možnosti ovlivnění EVL a PO. V praxi je třeba získat toto stanovisko nejen k realizaci různých soukromých investičních záměrů (např. sjezdovky, golfová hřiště, průmyslové objekty), ale i pro územní rozvoj sídel a novou výstavbu včetně doprovodné infrastruktury, obchvatů či přeložek silnic atd.

Orgán ochrany přírody (tím je krajský úřad nebo správa příslušné CHKO) buď vyloučí, že by k ovlivnění EVL a PO mohlo dojít, nebo nařídí detailní hodnocení z hlediska možných dopadů na dotčené lokality. V typických a nejčastějších případech lze jako hlavní vlivy na předměty ochrany lokalit soustavy Natura 2000 uvažovat hlavně přímou likvidaci biotopů záborem ploch. Jindy je třeba posoudit rozsah vypouštění znečišťujících látek, změny vodního režimu či jiné charakteristiky, které by se mohly území Natura 2000 dotknout. V některých případech hrozí zhoršování dochovaného stavu předmětu ochrany nevhodným hospodařením (nadměrné hnojení pozemků, intenzivní rybářské využívání apod.). Cílem hodnocení je vždy určit, zda v důsledku záměru nedojde k významnému ovlivnění předmětů ochrany nebo celistvosti lokality. Takové záměry (či části koncepcí, v nichž bývají nastíněny) zpravidla nelze povolit a je třeba je přepracovat tak, aby k závažným dopadům nedocházelo.

Rak kamenáč (Austropotamobius torrentium) je citlivý indikátor kvality vody. EVL Bradava na úpatí Brd je jeho nejvýznamnější lokalitou v celé republice. Projekty plánovaných čistíren odpadních vod v místních obcích musí předcházet možným únikům znečištění do toku.

Jeřábek lesní (Bonasa bonasia) je nenápadný lesní kur, pro nějž jsou ptačí oblasti vyhlášeny v lesnatých oblastech. Potenciální ohrožení druhu představují plány na budování rozsáhlého lyžařského areálu v části dnešního vojenského újezdu – ptačí oblasti Boletice.

Bobří hráz v oblasti Českého lesa na lokalitě vyhlášené jako EVL Kateřiský a Nivní potok. Pro ochranu bobra evropského (Castor fiber) je důležité mj. umožnění volné migrace. Využívá k tomu přirozené toky bez velkých překážek (přehrady, plavební stupně apod.).

Větrné elektrárny poblíž Nové Vsi v Horách stojí mezi územími dvou ptačích oblastí PO Novodomské rašeliniště – Kovářská (v popředí) a PO Východní Krušné hory (lesnatý hřeben v pozadí). Na hřebeny Krušných hor jsou dnes navrhovány až stovky obdobných turbín.

Detailní hodnocení vlivů na lokality Natura 2000 je vysoce odborná činnost, kterou mohou provádět pouze osoby se zvláštním oprávněním (autorizací). U relativně malých lokalit s jedním či několika málo předměty ochrany lze potenciální rizika jednotlivých záměrů poměrně snadno identifikovat. Avšak v komplikovanějších případech (zejména rozsáhlejší záměry a koncepce, území s větším počtem předmětů ochrany nebo působí-li souběžně více dalších lidských aktivit a vlivů) je takové hodnocení dosti složité a provádí se jako součást procesu posuzování vlivů na životní prostředí (tzv. EIA). V některých lokalitách, do jejichž blízkosti jsou směřovány nové záměry, může v neposlední řadě negativně působit také kumulativní zvyšování zátěže (znečišťování prostředí, odpady, odpadní vody, rostoucí intenzita návštěvnosti a vyvolané dopravy, hluk atd.).

PŘÍKLADY ZÁMĚRŮ A JEJICH MOŽNÝCH VLIVŮ NA ÚZEMÍ NATURA 2000

Typickými záměry, u nichž se posuzují vlivy na evropsky významné lokality a ptačí oblasti, jsou např. nové volnočasové aktivity a sílící požadavky na různé rekreační areály na Šumavě, v Krkonoších, Beskydech, Jeseníkách či jinde. Ačkoliv se v těchto velkoplošných územích jednotlivé záměry zdánlivě „ztratí“, je třeba brát v úvahu i fakt, že jich zde často působí současně celá řada. Souhrnný nárůst rekreačních aktivit pak může kombinovat přímé zábory přírodních biotopů, ať již lučních (výstavba) či lesních (budování sjezdovek), stanovištní změny (eutrofizace, odvodňování), zvýšení intenzity pohybu osob v některých lokalitách (zpřístupňování novými trasami) a s tím související zmenšování teritorií citlivých předmětů ochrany (vyrušování), omezování potravní základny (sběr borůvek apod.), atd. Předměty ochrany tak mohou být ohroženy kumulativními vlivy více souběžných záměrů s individuálně neprokazatelným účinkem. Právě tyto případy jsou zpravidla velmi složité na hodnocení významnosti očekávaných dopadů.

Také těžba nerostných surovin na řadě lokalit může ohrožovat výskyt předmětů ochrany (např.

Tok Jizery v EVL Krkonoše a v bezprostředně navazující EVL Jizera a Kamenice má převážně kamenité dno, zachovány jsou zde i relativně dlouhé proudné úseky vyhovující vrance obecné (Cottus gobio). Umisťování jezů a elektráren může tyto úseky zcela zničit.

Tato zachovalá a druhově bohatá trojštětová louka (svaz Polygono-Trisetion) v Peci pod Sněžkou je jedním z předmětů ochrany EVL Krkonoše. Přesto je, podobně jako další luční stanoviště na soukromých pozemcích v nejbližších letech ohrožena zástavbou.

vápencová území, štěrkopískové náplavy, těžba rašeliny). V určitých případech však může těžební činnost naopak přispět ke zvýšení diverzity stanovišť či přímo k vytváření žádoucích biotopů pro výskyt předmětů ochrany. Není totiž výjimkou, že těžbou narušené a nově vytvořené sukcesně "mladé" biotopy vyhledávají mnohé druhy obojživelníků včetně naturových (kuňky, čolci). Jako příklad mohu uvést těžbu kaolínu na jižní Moravě v okolí Znojma, kde se vyskytují nejpočetnější populace čolka dravého v nedávno opuštěných nebo i v dosud činných těžebnách. Rozšiřování těžby je na těchto lokalitách nutné pečlivě posuzovat, avšak při dodržení určitých zásad (zejména citlivě provedená rekultivace) lze předpokládat i mírné zlepšení současných podmínek pro jejich výskyt.

Mezi často posuzované záměry patří i výstavba a obnova vodních děl či realizace protipovodňových opatření v tocích zařazených mezi EVL. Předměty ochrany v těchto tocích jsou nejen ryby (vranka obecná, hořavka, bolen, losos, ježdíci, sekavci ad.) nebo kruhoústí (mihule potoční), ale i bezobratlí živočichové (rak kamenáč, perlorodka říční, velevrub tupý). Pro některé druhy jsou jako EVL vyhlášeny čisté horní (zvláště podhorské) toky, včetně např. Jizery, Ploučnice, Bradavy či Blanice, pro další naopak dolní toky velkých řek – Ohře, Sázava, Morava, Berounka ad. Možné negativní dopady na předměty ochrany vyplývají ze změn hydrologických parametrů (odběr vody pro energetické využití), charakteru koryta (vzdutí nad jezem), narušování důležitých biotopů (těžba štěrkových lavic). Mezi další rizika pro „říční“ lokality soustavy Natura 2000 patří znečišťování (např. vypouštěním odpadních vod), u zvláště velkých záměrů (přehrady, plavební stupně apod.) pak hrozí i rozsáhlá ztráta přírodních stanovišť v zátopových územích (od pobřežní a lužní vegetace až po lesní porosty na svazích říčních údolí), případně narušení migračních cest (bobr, vydra atd.).

ŽIVOTNÍ PROSTŘEDÍ VERSUS NATURA 2000

Problematické mohou být paradoxně i záměry, jejichž cílem je zlepšení životního prostředí, např. kvality vody v tocích. Oproti současnému stavu, kdy jsou do toků v menších sídlech zaústěny početné trativody či přepady z domovních septiků a jímek, představuje vybudování kanalizace a hromadné čištění splašků v obecních čistírnách odpadních vod jistě žádoucí posun. Přitom však nelze zapomínat na možnost selhání technologie čištění (např. „otrávení“ čistírny při porušení kanalizačního řádu některým ze

znečišťovatelů) a riziko následného úniku koncentrovaného znečištění, což může drasticky postihnout populace citlivých vodních živočichů. Osobní zkušenost s takovými záměry mám z řady toků s ochranou perlorodky (povodí Blanice), velevruba tupého (Sázava) či raka kamenáče (Bradava s přítoky). K eliminaci zmíněného rizika naštěstí zpravidla stačí jednoduchá dočišťovací nádrž, v níž dochází ještě k určitému zdržení a odsazení vypouštěných vod.

OBNOVITELNÉ ZDROJE ENERGIE

Jedním z cílů většiny evropských států je zvýšit podíl obnovitelných zdrojů na produkci energie. Na většině toků jsou však již prakticky vyčerpány možnosti udržitelného využití vodní energie a stavby nových elektráren už mohou být v kolizi s některými EVL. Kupříkladu záměry několika malých vodních elektráren (MVE) na horním toku Jizery, které počítají se stavbami jezů, vzdutím dnešního přirozeného toku v délce stovek metrů a odběrem vody z toku do náhonů k turbínám, jsou v příkrém rozporu s nároky předmětu ochrany, kterým je ve zdejší EVL vranka obecná. Ta totiž vedle čisté vody vyžaduje také mělké kamenité dno s přirozeným sezónním kolísáním průtoků. Vybudovat MVE, která by respektovala potřeby vranky, je zde velmi obtížné a málo ekonomicky výhodné.

Ani větrné elektrárny nejsou ušetřeny kolizí s naturovými lokalitami. Velmi zajímavým územím z tohoto hlediska jsou Krušné hory, kam směřují záměry na realizaci až několika set větrných turbín. V rámci ČR se jedná určitě o jednou z největších oblastí, avšak zároveň je zde soustředěna naše nejsilnější populace tetřívka obecného. Ochrana ptačích oblastí (v Krušných horách jsou vyhlášeny dvě) zde tudíž musí prioritně řešit možné vlivy větrných farem na tento druh.

HODNOCENÍ ZÁMĚRŮ NENÍ VŠECHNO

Ani přes poměrně silný nástroj, jakým bezesporu je povinné hodnocení vlivů záměrů na naturové lokality, není možno podchytit všechny negativní trendy a vlivy působící na jejich předměty ochrany. Existuje celá řada faktorů, které jsou pod rozlišovací schopností nástrojů ochrany přírody. Mnohá stanoviště či druhy jsou totiž více než nevhodnými záměry ohroženy absencí managementu, tj. lidskou nečinností, pro niž žádné stanovisko příslušného orgánu není třeba. Luční společenstva tak může ohrožovat např. upuštění od pravidelného kosení či pastvy, aniž dochází k jejich záborům. Ochrana EVL a PO tedy vyžaduje také aktivní přístup.

Zvonek český (Campanula bohemica) je endemitem Krkonoš a zároveň prioritním předmětem ochrany EVL Krkonoše. Stav populací tohoto druhu na loukách ve Svatém Petru (odkud pochází i tento snímek) závisí hlavně na udržení tradičního způsobu kosení či pastvy.

EVL Kaolínka Únanov nedaleko Znojma představuje lokalitu, na níž se díky někdejší těžbě daří čolku dravému (Triturus carnifex). Těžba by měla být v nejbližších letech obnovena, avšak těžební činnost i následná rekultivace bude přizpůsobena nárokům tohoto druhu.